

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті проаналізовані особливості турецької мови та труднощі, які виникають у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності, та запропоновано рекомендації щодо їх подолання.

Ключові слова: *особливості, труднощі, турецька мова, іншомовна комунікативна компетентність.*

Втілення національних інтересів України на світовій арені, взаємовигідна і плідна співпраця з іншими країнами, особливо з сусідніми, потребує компетентних фахівців у різних сферах діяльності. Успішне виконання професійних завдань спеціалістами різних галузей залежить, зокрема, від рівня сформованості їхньої іншомовної компетентності. Отже, володіння іноземною мовою є важливим і необхідним компонентом професійної діяльності фахівця будь-якої сфери, особливо в умовах стрімких глобалізаційних процесів. Крім того, якісне виконання завдань майбутніми фахівцями у сфері міжнародних відносин неможливе без урахування лінгвокраїнознавчих та культурологічних аспектів мови, що вивчається, тобто без сформованої міжкультурної компетентності, що є невід'ємною частиною іншомовної компетентності майбутнього фахівця.

Відомо, що для кожної національності існує своя градація складності мов: наприклад, для англійців польська є дуже складною мовою для вивчення, проте українцям, у зв'язку з її спорідненістю з їхньою рідною та схожістю менталітетів, вона дається досить легко; азербайджанці турецьку засвоюють швидко, але на вивчення китайської, фінської, чи російської, тобто мови з іншої мовної сім'ї, яка має абсолютно іншу структуру, витрачають набагато більше часу та зусиль. З досвіду практичного викладання турецької мови відомо, що ця мова складна для опанування українцями саме через її відмінну структуру і навіть тоді, коли людина уже володіє одною чи декількома іноземними (нетюркськими) мовами.

Дослідженням граматичної будови й особливостей турецької мови присвятили свої роботи українські тюркологи Г. Халимоненко, С. Сорокін, І. Прушковська, І. Покровська та інші. Питання відносної складності мов досліджували W. F. Mackey, J. Liskin-Gasparro, A. O. Hadley, К. Мамчур тощо. Процес міжкультурного навчання досліджують такі науковці, як: М. Фавлер, О. Леонтович, Н. Воскресенська, Т. Атрощенко, В. Свтух та інші. Дослідженню іншомовної компетентності та мовленнєвої діяльності присвятили свої праці Г. Бела, А. Ксенофонов, О. Леонтьєв, Н. Алмазова, М. Леніген, Г. Єлізарова, І. Плужнік, Н. Янкін, Р. Гришкова, Г. Копил, С. Шехавцова та інші досліджували процес формування міжкультурної компетентності.

Метою нашої статті є аналіз турецької мови з точки зору визначення її особливостей і труднощів формування іншомовної комунікативної компетентності.

Турецька мова входить у другий десяток мов світу за розповсюдженістю [10], в той час як серед тюркських мов турецька найбільш розповсюджена, нею розмовляє більше 70 мільйонів людей у Туреччині (де вона є офіційною мовою), на Кіпрі, у Болгарії, Греції, Македонії, Румунії, Сирії, Іраку. Близько 3 мільйонів турок-мігрантів живе у Німеччині.

Перш ніж аналізувати складнощі мови, згадаймо її історію. Турецька мова до двадцятих років ХХ століття в російському мовознавстві називалася "османо-турецькою мовою". Як відомо, "Османський", "Османська імперія" – всі ці назви з'явилися завдяки імені засновника імперії – Османа (1258-1326). Після проголошення Турецької республіки (29 жовтня 1923 р.) терміни "османець", "османська мова" були, відповідно до конституції, прийнятої 20 квітня 1924 року, замінені на "турок", "турецька мова".

Літературна турецька мова існувала з ХІІІ по ХV століття у формі староанатолійсько-тюркської мови. Форми існування літературної мови у другій половині ХVІ-ХVІІ століття і в ХVІІ – першій половині ХІХ (останній період відомий як "золотий вік" османської літератури) називаються, відповідно, ранньотурецькою і середньотурецькою мовами. Слід зазначити, що вони суттєво відрізнялися від розмовної мови відповідних історичних періодів [3].

Османська турецька мова була насичена великою кількістю лексичних, морфологічних і навіть синтаксичних запозичень. Вивчення мови прозових і поетичних літературних творів показує, що слова арабського та перського походження в них складають близько 90% [11, с. 57]. Османська турецька мова була як офіційною мовою, так і мовою освіти. Розмовна турецька використовувалася на рівні неофіційного побутового спілкування.

Термін "османська мова" в широкому значенні включав принаймні дві форми її існування: "висока турецька", що характеризувалася насиченістю арабською та перською лексикою, і "вульгарна турецька"

(kaba Türkçe), представлена діалектами та простою мовою. "Османська мова" має характер, далєбі, безпрецедентного (за межами тюркської сфери) симбіозу трьох живих мов. Разом з тим вона була єдиною мовою одного мовного колективу, оскільки нею могли користуватися і користувалися тільки турки" [9, с. 196].

Офіційний рух за очищення турецької мови від іноземних запозичень починається вже в республіканській Туреччині початку 30-х років XX століття після створення Турецького лінгвістичного товариства (1932 р.). За його даними [8, с. 121], у 1863 році у літературній турецькій мові слова власне турецького походження склали 35%, а за три десятиліття (з 1933 по 1963 рр.) цей відсоток виріс з 50 до 70-75.

Звідси випливає перша особливість і складність турецької мови: велика відмінність між сучасною турецькою мовою і мовою історичних пам'яток, літературних, наукових творів навіть 40-50-літньої давнини. Крім того, спілкування з турками старшого покоління може викликати певні труднощі, адже їхнє мовлення відрізняється від мовлення молоді та людей середнього віку. Таким чином, виникає потреба поповнювати свій лексичний запас застарілою лексикою, мало вживаною у мовленні, але без якої оригінальна турецька література залишиться поза розумінням тих, хто вивчає мову.

У Туреччині до кінця 1928 року користувалися арабським алфавітом. Як відомо, арабська абетка була розроблена для окремих семітських мов, які типологічно дуже відрізняються від тюркських, і вона, звичайно, не могла обслуговувати потреби тюркських мов і турецької, зокрема. 1 листопада 1928 року на першому засіданні чергової сесії меджліс прийняв закон про запровадження нового алфавіту на латинській основі, який складається з 29 літер та 2 знаків.

За морфологічною типологією турецька є аглютинативною мовою, в якій головним засобом словотворення та словозміни є афіксація, тобто додавання до кореня або основи слова у чітко означеному порядку спеціальних формантів.

У лексичному та фонетичному плані до турецької мови найбільш наближеними є гагаузька (ареал розповсюдженості – південна Україна, Молдова, Румунія та Болгарія) і кримськотатарська (особливо його південнобережний діалект). Наступною по спорідненості є азербайджанська мова, найбільше їхня схожість спостерігається у діалектах сходу та північного сходу Анатолії [5, с. 524].

Здавна люди різних національностей у усьому світі намагалися порозумітися, вигадуючи штучні мови або використовуючи ту чи іншу найбільш розповсюджену мову як мову міжнародного спілкування. Так, у XIX сторіччі такою мовою була французька, а починаючи з другої половини XX сторіччя, нею стала англійська. Згадуючи про штучні мови, першою на думку приходить мова есперанто, проте мало хто знає, що в її основу покладена саме турецька граматики [6]. Проте, хоч есперанто оволодіти не складно, під час вивчення турецької виникають певні труднощі, незважаючи на те, що вона дуже структурована і логічна, а її правила майже не мають виключень.

Усі особливості турецької мови можна згрупувати за рівнями мови.

1. Фонетичний рівень.

а) Фонетична особливість турецької мови – це, по-перше, закон гармонії голосних (сингармонізм). Сингармонізм – це мовна норма, згідно якої увесь звуковий склад слова є однорідним за визначеними вимовно-слуховими ознаками: усі голосні в межах слова та кожної її форми більш-менш однакові за місцем утворення – або голосні переднього ряду (*i, ü, e, ö*), або заднього ряду (*i, u, a, o*). Завдяки цьому закону, з'являється м'якість приголосних у словах з м'яким вокалізмом та їх твердість у словах з твердим вокалізмом [1]. Наприклад: *sel* [сель], *sol* [сол], *gül* [гюль], *gol* [гол]. Принцип сингармонізму підпорядковує звуковий склад афіксів звуковому складу кореня, тим самим уподібнюючи афіксальні голосні голосним кореню. Наприклад: у слові *huzursuzsunuz* (ви є неспокійний). Саме за цим правилом та сама голосна повторюється 5 разів.

б) По-друге, особливістю фонетичного складу турецької мови є відсутність поєднання декількох приголосних на початку слова, на стику морфем або у кінці слів власне турецького походження. Тому такі слова як *spor, grup, tren, plan, kral, plaj* (запозичені з різних, переважно, європейських мов) вимовляються турками як: [sipor], [gugrup], [tiren], [pilan] і т.д.

в) По-третє, аналізуючи діалоги турецької мови, була помічена так звана гендерна різниця в інтонації. Жіноче мовлення, на відміну від чоловічого, більш емоційне, його інтонація характеризується дещо більш широким діапазоном висоти тону. Турки стверджують, що спілкуючись з іноземцем, відразу розуміють за його манерою говорити, що його співрозмовника-чоловіка вчила жінка-турчанка.

2. Лексичний рівень.

Основна складність, яка виникає під час вивчення турецької лексики – це відсутність асоціацій. Особливістю є те, що паралельно із запозиченнями з різних мов вживається і власне турецька лексика. Тобто мові притаманна розповсюджена синонімія, оскільки вище згадані запозичення не були витиснені лексикою, що була створена для їх заміни, та продовжують використовуватися дотепер. Наприклад, *komputer – bilgisayar* (комп'ютер), *beyaz – ak* (білий) і т. д. вживаються паралельно.

Лексичний склад турецької мови можна розділити на три шари: власне турецька лексика, арабо-перські запозичення, запозичення із західноєвропейських мов.

Арабо-перські запозичення складають найбільшу частину запозиченої лексики. Слова арабського походження відносяться переважно до термінологічних систем релігії та науки. Іранізми представлені в основному побутовою та поетичною лексикою.

Згідно проведеного дослідження [2, с. 75], запозичення з мов Західної Європи складають близько 13% словникового складу турецької мови. З них більша частина – це запозичення з французької мови (10,36%). Крім того, є невеликий відсоток італійських, англійських, німецьких, іспанських і португальських слів.

3. Морфологічний рівень.

а) Особливістю морфології турецької мови є аглютинація як спосіб словотворення та формотворення. Афікси завжди однозначні й організують стабільну структурну послідовність. Крім того, в мові не існує префіксів, а корінь (основа) слова є незмінним. Завдяки цій особливості (аглютинації), займенники, частки та прийменники, які українець звик сприймати як окремі, самостійні слова, в турецькій мові приєднуються до основи слова як афікси. Наприклад: *Öğretmenim*. – Я є вчитель. *Subayız*. – Ми офіцери. *Hizmet etmiyorum*. – Я не служу. *Masanızda*. – На вашому столі. *Akademizden*. – Із нашої академії.

б) Прикметники в турецькій мові є досить своєрідною граматичною категорією, особливістю якої можна вважати відсутність жорсткої морфологічної різниці між іменниками та прикметниками [7, с. 116], наприклад: *güzel* – красуня або красивий, *asker* – воїн або військовий і т. д.

в) У турецькій мові можна відмінювати дієслова. Ця особливість часто збентежує студентів під час вивчення мови. Наприклад, українське речення "*Дитина намагається читати*" відповідає турецькому "*Çocuk okumaya çalışıyor*", де *çocuk* – дитина, *okumaya* – читати в давальному відмінку, *çalışıyor* – намагається.

4. Синтаксичний рівень.

а) У турецькій мові будь-яке означення (просте або складне, іменне або віддієслівне) завжди передєє означуваному, наприклад: *okuduğum kitap* (книга, яку я читаю), *kitap* (книга) виступає у ролі означуваного; *koşan er* (солдат, що біжить), у ролі означуваного виступає *er* (солдат).

б) Присудок завжди стоїть на останньому місці. Саме ця особливість унеможливує синхронний переклад з турецької мови: якщо не дослухати речення до кінця – сенс почутого втрачається. Наприклад: Учора солдат у казармі писав лист своїй матері. *Er* (солдат) *dün* (вчора) *kışlada* (у казармі) *annesine* (своїй матері) *mektubu* (лист) *yazıyordu* (писав). Тим не менше, треба зазначити, що у розмовній мові це правило часто порушується [4, с.15].

в) Додаткові речення в турецькій мові завжди передують головному реченню та його присудку, і на відміну від української мови в турецькій майже немає сполучників. Наприклад: *Konuştuğun adam kimdir?* – Що то за людина, з якою ти розмовляєш? *Öğretmenin yarın geleceğini biliyoruz*. – Ми знаємо, що викладач прийде завтра.

Торкаючись питання особливостей турецької мови не можна оминати таке поняття, як культура мовлення, яка дуже високо розвинута в Туреччині. Турецька мова насичена великою кількістю виразів і зворотів ввічливості, на багато з яких важко або навіть неможливо добрати відповідники в українській мові. Наприклад, на фразу *Hoş geldiniz* ("Ласкаво просимо") є обов'язкова відповідь *Hoş bulduk*, яка дослівно перекладається: "Ми знайшли це приємним". Тій людині, яка збирається зайнятися якоюсь справою, прийнято казати *Kolay gelsin*, що дослівно означає: "Нехай це легко прийде". Людині, яка йде геть, говорять *Güle güle*, буквально – "Сміючись", що абсолютно незрозуміло для іноземців; проте якщо зануритися в етимологію цього виразу, зрозуміємо, що це скорочення від фразеологізму *Güle güle git, güle güle gel*, буквально: "Іди сміючись, приходь сміючись" тощо. Таким чином, людина зі знанням турецької мови не може досягти успіху у своїй діяльності, якщо не буде знайома або не буде вважати за потрібне вживати такі вирази у своїй діяльності, адже турки вважатимуть її невихованою.

Отже, основною причиною виникнення труднощів у слухачів / студентів під час вивчення турецької мови є суттєва відмінність її мовної структури від української. На складність засвоєння мови також впливає мовна ментальність і національна культурна самобутність її носіїв. Крім того, суттєву роль відіграє темп мовлення – турки говорять у швидкому темпі.

Описавши основні труднощі, можна дати такі рекомендації щодо їх подолання.

Читання та письмо турецькою мовою є найлегшими з видів мовленнєвої діяльності. Проте, як показує практика, важливим фактором в удосконаленні навичок і вмінь читання стає завдання на домашнє читання.

Домінуючим у навчанні має бути говоріння. Навички та вміння усного мовлення сприяють розвитку вмінь у всіх інших видах мовленнєвої діяльності. Для подолання труднощів у говорінні, навчальна діяльність має бути цікавою та вмотивованою. Для цього можна впроваджувати у навчальний процес такі педагогічні інноваційні технології: круглий стіл, інтерв'ю, дебати, "мозковий штурм", рольові ігри, презентації, форум, технології моделювання ситуацій, комунікативні тренінги тощо. Заняття мають проходити із залученням усіх без винятку слухачів / студентів, незважаючи на їхні здібності й ініціативність, та торкатися тем, що найбільше їх хвилюють.

Для того щоб навчити краще чути та розуміти іншомовне мовлення, викладач має пропонувати якомога більше автентичних аудіо- та відео-сюжетів (навчальні, а згодом і художні фільми та серіали), які озвучують диктори-носії мови (чоловіки, жінки, діти). Адже чим більше буде слухач / студент слухати, тим легше він адаптується до індивідуальної манери мовлення, до стилю повсякденного спілкування.

Крім того, під час навчання іноземної мови викладач має надавати всю необхідну країнознавчу інформацію, що сприятиме набуттю фонових знань у слухачів та допоможе сформувати у них міжкультурну, соціокультурну та соціолінгвістичну компетентності.

Перспективними напрямками подальшого дослідження вважаємо розробку методики формування міжкультурної компетентності з урахуванням особливостей турецької мови.

Використанні джерела

1. Алиева С. Н. Фонетические особенности турецкого языка в сравнении с другими тюркскими языками (на примере азербайджанского языка). [Электронный ресурс] : Университетские чтения – 2012. Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Часть VII. – Пятигорск. – Режим доступа : URL : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2012/VII/uch_2012_VII_00022.pdf. – Назва з екрану.
2. Буров А. Г. Изменения французских заимствований в турецком языке в области гласных звуков / А. Г. Буров // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 89. – С. 75–80.
3. Кононов А. Н. К истории формирования турецкого письменного-литературного языка / А. Н. Кононов // Тюркологический сборник. – Москва, 1976. – С. 256–287.
4. Кузнецов П. И. Учебник турецкого языка. Начальный курс / П. И. Кузнецов. – М. : Муравей, 2004. – 400 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Международный язык эсперанто [Электронный ресурс] : – Режим доступа : URL <http://www.uea.org/info/ruse/ghisdate-ru.html>. – Назва з екрану.
7. Михайлова С. В. Функціональні ознаки прикметника сучасної турецької мови / С. В. Михайлова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Вип. 42, частина 1. – С. 114–120.
8. Соколов С. А. О некоторых аспектах изучения языковой ситуации в Турции / С. А. Соколов // Турецкий сборник. История, литература, язык. – Москва, 1971. – С. 121–124.
9. Старостов Л. Н. Из истории становления турецкого литературного языка / Л. Н. Старостов // Современные литературные языки стран Азии. – Москва, 1965. – С. 183–203.
10. Başkanlık T. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. TÜRK DİL KURUMU [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77. – Назва з екрану.
11. Brands H. W. Studien zum Wortbestand der Türksprachen / H. W. Brands. – Leiden, 1973. – 103 p.

Шмидт Т. Н.

УЧЕТ ОСОБЕННОСТЕЙ ТУРЕЦКОЙ ЯЗЫКА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье проанализированы особенности турецкого языка и трудности, которые возникают в процессе формирования иноязычной коммуникативной компетентности, и предложены рекомендации для их преодоления.

Ключевые слова: особенности, трудности, турецкий язык, иноязычная коммуникативная компетентность.

Shmidt T. M.

CONSIDERING THE SPECIFIC FEATURES OF THE TURKISH LANGUAGE IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

Analyzed in the article are the characteristic features of the Turkish language and the difficulties that arise in the process of forming foreign language communicative competence. Some recommendations as to how to overcome them are offered.

Key words: features, constraints, Turkish, foreign language communicative competence.

Стаття надійшла до редакції 29.08.13

